

Constantinovits Milán
Egy gondolat kísérlet nyomában – avagy az időtlenség paradoxona
Rakovszky Zsuzsa: *Mintha*

Rakovszky Zsuzsa kortárs költő 1991-es *Fehér-fekete* c. kötetének egyik darabja a *Mintha*. A költemény egészére (atmoszférájára, gondolatiságára) jellemző a lebegés, lebegtetés, a hiányérzet, a megfoghatatlanság. Olyan kérdésekre fókuszál, amelyek nem köthetőek a korábbi irodalmi konvenciókhoz, inkább egy sajátos létértelmezést sugallnak. E kérdéseket érdemes a vers meghökkenítő képrendszere, sajátos nyelvezete felől megközelíteni, amelyek a költemény szerkezetét is segítenek megérteni.

A vers első sorai tanúskodnak az irodalmi hagyományok elhagyásáról: az ősz toposza ugyanis átértékelődik, a megszokott természeti motívumok helyett egy „*vedlett, sárga gyógyszerálló*” és egy „*gyógyvizes medence*” uralja a kezdősorok vizuális világát. Az őszi képekhez azonban az irodalmi hagyományoknak megfelelően itt is az elégikusság, a rezignáció érzete társul. Ennek kifejezői az *árnyékfoltok* és a „*száraz és sötét szellemraj*” metaforikus szinesztéziája.

A továbbiakban a költemény lebegő hatású hasonlatokból, sejtelmes hangulatú metaforákból építkezik, a konkrét, fizikai képiségből átvitt értelmű, kevésbé koherens képi világba lép át. E váltást mintha a hangulat oldódása is kísérné: a borzongató, nyomasztó elemekkel szemben az elevenebb, melengetőbb hatású jelzők (*forrongó, színes, hiánytalan, zöld*) dominanciája figyelhető meg. Érdekes azonban, hogy a *színes* és *hiánytalan* jelzők a *halott* szóhoz járulnak; ez az oximoron előrevetíti, hogy a hangulat oldódása látszat csupán; a vershelyzet szorongató atmoszférája a továbbiakban is érzékelhető. Olyan, mintha a haldoklás, az agónia állapotából a békésnek tűnő, mégis megfoghatatlan és nyugtalanító túlvilágba kísérné át a befogadót.

A gondolati átvezetést a medence metaforája, a *zöld ál-túlvilág* jelzi, innen bontakozik ki a vers központi kérdése, dilemmája: megállítható-e az idő? Megőrizhetőek, újra átélhetőek-e az emlékek? Létezhet-e az időtlenség, akár csak a szubjektív érzékelés szintjén? A felvetés személyes jellegét, fontosságát mutatja az egyetlen egyes szám első személyű igealak (*amelyben épen elnyújtózkodhatok*), a megelőző és későbbi részekben használt általános alany helyett.

A kérdésekre egy gondolat kísérlettel felel a lírai én: a helyiségből kiszivattyúzott idő, az átlátszó, langyos öröklét egy fikció, az idő megállításának paradoxona. Paradoxon, hiszen az idő megállítása, a *köztes állapot* a *tavalyi hót, a tavalyi hőt* konzerválja, vagyis önmagában, a múlt kötöttségei nélkül nem létezhet a jelen. A múlt és a jövő teljes eltörlése (*se azelőtt, se ezután*), a pillanat végtelen kimerevítése lehetetlen.

A cím ismételt előfordulása is aláhúzza e gondolat kísérlet megvalósíthatatlanságát, irrealitását. A lebegtetést, valószerűtlenséget, feltételezést sugalló *mintha* arra utalhat, hogy e fikció, a jelen végtelen kiterjesztése fikció is marad: a kötőszóval bevezetett hasonlatok inkább az lírai én önnön gyözködésére, megerősítésére szolgálnak. Így az egész költemény egy hol letisztult, megfigyeléseket rögzítő (a leíró, őszi részek), hol pedig filozofikus kérdéseket felvető, önerősítő, reménykedő, szinte önáltató monológnak is felfogható. Eme értelmet erősíti az utolsó két sor: „*még csillog és már rég nem az, ami./ Így lehet, úgy-*

ahogy, megtartani.” Vagyis az élmények tartósítása, a jelen folyamatos megélése eleve kudarcra ítélt vállalkozás, amikor a csillogás a régi, ám a lényeg, a tartalom már elvész, csupán „*úgy-ahogy*” lehet megtartani. A gondolat kísérlet művi jellegét, az időkezelés természetellenességét mutatja, hogy e feltételezett köztes állapot „*a fém és üveg és villany évszakaként*” jelenik meg.

Ez a mulandóság, illékonyság, az idő megállíthatatlanságának problémája a Rakovszky-kötet visszatérő motívuma, itt viszont nem abszolút értékben, hanem az egyénre vetítve, a személyes időérzékelés, a belső idő dilemmájaként jelentkezik. Erre utal a *senkiföldje* kifejezés is, a senki által nem birtokolható, nem társas, csak egyéni kontextusban értelmezhető (lásd: *elnyújtózhatok*) időtlenség.

Formai szempontból szabad vers, melyben a költő számos soráthajlással él. Habár megfigyelhetőek időmértékes részek (a kulcssorok például jambikusak: „*Lebegve ágtalan és árnytalan,/ nem hat, nem él, nem változik, de van*”), klasszikus módon (időmértékesen vagy ütemhangsúlyosan) nem ritmizálható. Mégis adnak a versnek valamiféle szabályosságot, lüktetést a *mintha* kötőszóval induló hasonlatsorok, amelyek átkötő szerepűek, a konkrét képi síkról a metaforikusra emelik a költeményt. A szóhasználat a modern versek kötetlenségével, eklektikusságával él: az első gondolati egységben domináns régies kifejezések (*olyik, rézsút, kerengve*) után teljesen hétköznapi, köznyelvi (*kiszivattyúznák, villany*) és akár tudományos-hivatalos stílusértékű (*konzerválható*) szavak is előfordulnak.

A szóhasználat érzékelhető módosulása, az archaizálásból a modern, sokszínű szókészletbe való átmenet a képiség és gondolatiság változását (az őszből a létfilozófiai kérdésekbe hajlás) is nyomatékosítja. Ezen kívül a költő sajátos szóalkotásokat: *ál-túlvilág, szellemraj* és meghökkentő jelzős szerkezeteket: *zöld ál-túlvilág, átlátszó öröklét, színes halott*, is alkalmaz. Rímelése hektikus, rímtelen sorok, illetve páros rímek és egy bokorrím is megfigyelhető, ahogy szójátékos belső rímek is (*ágtalan-árnytalan, tavalyi hó-tavalyi hó*).

A *Mintha* az átmenet verse: az őszből a télbe, a jelenből a múltba, az idő múlásából az örökkévalóságba, az agóniából a teljességet ígérő halál állapotába vezet. Sajátos képi világával már önmagában megragadhatja a befogadó figyelmét, azonban a versben vázolt dilemma is továbbgondolásra érdemes. Vajon tényleg ki lehet terjeszteni a jelent? Meddig hatnak, élnek bennük az emlékek? S vajon tényleg csak elégikusan, szomorúsággal vehetünk tudomást az idő múlásáról, az érzések fakulásáról?

Rakovszky Zsuzsa: Mintha

A vedlett, sárga gyógyszálló előtt
a letarolt, hideg parkban a gőz
vízszint csapong a gyógyvizes medence
zöld négyszöge fölött. Jönnek, kerengve,
árnyékfoltok a ködben: jobbra-balra
elhúz, ha varjú, rézsút az avarra
inog le, ha levél, vagy tapogatva

kiköt a síkos lépcsőn, lefaragja
a belső éleket. Száraz és sötét
szellemrajt zörget egy-egy szellőkés
ide-oda. Olyik beletalál a
medencébe: zöld ál-túlvilágba,
a forrongó, meleg üveg alatt
ragyog: hiánytalan, színes halott.
Lebegve ágtalan és árnytalan,
nem hat, nem él, nem változik, de van.
Mintha egy langyos, átlátszó öröklét
lakná két szó között a senkiföldjén.
Mintha mégiscsak konzerválható
volna tavalyi hó, tavalyi hó.
Mintha lenne egy köztes állapot,
amelyben épen elnyújthatók.
Mintha egy helyiségből az időt
kiszivattyúznák, és se azelőtt,
se ezután soha többé, csak a
fém és üveg és villany évszaka:
még csillog és már rég nem az, ami.
Így lehet, úgy-ahogy, megtartani.